

УДК 378.4.048.4

Оксана Камінська, викладач Національного університету "Львівська політехніка"

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті обґрунтовано педагогічні умови формування системи професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів та їх методична конкретизація на прикладі спеціальностей архітектурного профілю.

Ключові слова: професійно ціннісні орієнтації, система, технічний університет, архітектурний профіль.

Лит. 8.

Актуальність проблеми. Реформування змісту виховання, впровадження нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання, вивчення і впровадження кращого педагогічного досвіду виховання молоді стають пріоритетними напрямками організації виховної роботи у вищих навчальних закладах. Творче ставлення до праці є цінною якістю сучасного фахівця будь-якої галузі, тому головним завданням навчально-виховного процесу є формування в студентській молоді готовності до продуктивної праці як процесу створення духовних та матеріальних цінностей.

Проблема формування ціннісних орієнтацій студентства в сучасних умовах надзвичайно значуща. У формуванні особистості майбутнього фахівця ціннісні орієнтації визначають напрям та рівень його активності, суттєво впливають на професійні якості. Ціннісні орієнтації – надзвичайно важливий компонент структури особистості, проте аналіз цілого ряду робіт свідчить про відсутність єдності у вивченні їх суті. Це зумовлено різноманіттям дослідницьких підходів, а також складністю самого поняття.

Аналіз останніх публікацій. Проблемі цінностей та ціннісних орієнтацій останнім часом присвячується багато досліджень. Низка досліджень присвячена формуванню ціннісних орієнтацій студентів (О.Л. Антонова, Н.П. Максимчук, О.Д. Научитель та ін.). Значний внесок у розвиток поняття "ціннісні орієнтації" зробили В. Андрущенко, С. Анісімов, С.Гессен, Б.Губман, О.Дробницький, А.Здравомислов, М. Каган, Т. Мальковська, В. Мясіщев, В. Сагатовський, В. Тугаринов, І. Бех, І. Зязюн, О. Сухомлинська та ін. Теоретичні основи проблеми формування духовних цінностей особистості, її ціннісних орієнтацій закладені у психологічних дослідженнях Л. Божович, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, А. Петровського, А. Мудрик, В. Семиченко, В. Рибалки та ін.

Мета статті. Обґрунтування педагогічних умов формування системи професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів та їх методична конкретизація на прикладі спеціальностей архітектурного профілю.

Виклад основного матеріалу. Ціннісні орієнтації є "засобом диференціації особистістю об'єктів довкілля за їх значущістю та визначають стійке ставлення суб'єкта до оточуючого світу, яке формується в процесі свідомого вибору ним життєвозначущих для нього об'єктів. Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає смисложиттєва активність особистості, що визначає рівень її домагань та орієнтацію в процесі діяльності на досягнення конкретних цілей" [7, 8].

Головним завданням, що стоїть перед вищою школою, є підготовка не просто фахівців, а професіоналів своєї справи. Сьогодні на одну з провідних позицій у структурі процесу формування особистості висуваються духовні, ціннісні та морально-етичні аспекти професійної діяльності. Тому проблема полягає в ефективному формуванні ціннісних орієнтацій у системі професійної підготовки [5, 97]. Майбутній фахівець повинен мати якості, які відображають фахову компетентність (сукупність знань, умінь, навичок і здатність їх використовувати в певній галузі фахової діяльності, уміння навчатись протягом усього життя, здатність орієнтуватись у життєвих ситуаціях; працювати над своїм розвитком), ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість.

Традиційна система освіти, зорієнтована на підготовку фахівців інженерного профілю, що мають певну сукупність технічних знань та вмінь, вже не задовольняє вимоги сучасного суспільства. У нових соціальних умовах потрібен фахівець, здатний розв'язувати не лише технічні задачі. Але й задачі комунікативного та концептуального характеру, що вимагає становлення під час навчання у вищому навчальному закладі його соціокультурної компетентності. При розгляді даної проблеми О. Джеджула враховує, "по-

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

перше, як необхідну умову формування цілісної розвинутої особистості; по-друге, вважаємо духовно-моральні цінності основою соціокультурної компетентності, яка, в свою чергу є складовою професійної компетентності інженера, що починає формуватись у студента під час навчання у вищій школі. З цього вищого знання викристалізуються решта його підвидів, в тому числі й професійно-наукового, інженерного” [2, 236]. Водночас, у підготовці сучасного інженера не можна обмежитися професійними знаннями і вміннями, оскільки “увага до духовної сторони професійної діяльності та освіти знаходить вияв у розрізненні “фахівців”, які володіють методами, засобами, техніками своєї справи, ... і “професіоналів”, які володіють окрім того цінностями, ідеалами і взагалі цілісною професійною культурою. Студентів вищих навчальних закладів слід перш за все прилучати до професійної культури (звісно, що не тільки професійної; власне, остання має поставати як органічна складова культури загальнолюдської)” [1, 135]. Кожній професії або групі споріднених професій можна поставити у відповідність провідну для неї цілісну особистісну якість, і саме її розвиткові слід приділяти найбільше уваги. Система цінностей є дієюю стороною суспільної свідомості, узятю в сукупності всіх його форм. їх традиційний розгляд представлений як об’єднання філософського і світоглядного, етичного і естетичного, політичного і ідеологічного, раціонального і емоційного компонентів [4].

Соціально-філософський аналіз освіти в аспекті пріоритетів сталого людського розвитку; світоглядно-методологічних засад осмислення та вдосконалення базового змісту, структури і функцій сучасної української освіти, створення та реалізації її ціннісного потенціалу за умов входження в світовий освітній простір показує, що “у сучасній освіті мають органічно поєднуватись культуротворча й соціальна функції, збереження балансу між якими має забезпечити поєднання підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного на ринку праці фахівця й водночас – виховання особистості з високою культурою та здатністю до її подальшого розвитку” [8, 23]. С. Єрмакова вважає, що “практична реалізація цінностей у житті відбувається водночас із перетворенням їх на норми, відтак мова може йти не про цінності, а про нормативно-ціннісну систему, яка має свою ієрархію і характеризується вищою цінністю” [3, 16].

Сформовані професійно-ціннісні орієнтації фахівця є одним з найважливіших елементів успішної професійної діяльності, оскільки:

стимулюють його професійно-особистісний розвиток, активізуючи внутрішні механізми особистості (потреби, інтереси, мотиви, установки, відношення); відіграють стратегічну роль у поведінці та діяльності, визначають напрями професійної діяльності; коригують діяльність студента за допомогою оцінок, орієнтацій та установок, забезпечуючи взаємозв’язок особистісного й предметного в діяльності на основі особистісної орієнтації.

Виходячи з цього, доцільно виділити наступні базові ціннісні характеристики: державна патріотична; любов до вибраної професії; високий професіоналізм; духовно-етична і професійно-етична вихованість; високий рівень відповідальності за виконання свого обов’язку; сумлінність у виконанні своїх професійних обов’язків; професійна і правова культура фахівця; психолого-педагогічну майстерність керівника як фахівця і вихователя співробітників; авторитетність, розуміння необхідності бути постійним особистим прикладом в дотриманні посадових вимог, норм і положень суспільного життя; бажання і уміння постійно і цілеспрямовано займатися професійним самоудосконаленням.

Група технічних університетів, що отримали недавно цей статус, історично складалася як ряд галузевих, а іноді і багатогалузевих вузів, які внаслідок свого розвитку перетворилися в центри науки, освіти і культур, де освіта поєднується з науковими дослідженнями. Основними принципами формування системи професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів обрано такі:

1. Принципи цілепокладання: професійна підготовка і ціннісні орієнтації є двоєдиною ціллю професійної освіти, що передбачає оптимальне поєднання спеціальних і гуманітарних знань в її змісті.

2. Принцип єдності ціннісної та професійної спрямованості особистості: наявність у ціннісних орієнтаціях елементів спрямованості особистості – ідеалів, установок, потреб, інтересів, мотивів.

3. Принцип творчості: реалізація творчого потенціалу майбутнього інженера.

4. Принцип гуманізації як формування не лише професійних, а й особистісних якостей майбутнього інженера, що можливе за умов пріоритету гуманістичних ідей у процесі професійної підготовки.

Формування професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів передбачає такі загальні *передумови*: необхідності корекції, перегляду власної ціннісної позиції; урахування особливостей майбутньої професійної діяльності;

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

розвиток здатності засвоєння професійної інформації на індивідуально-значущому рівні; розвиток мотивації студентів до привласнення базових моральних цінностей; розвиток пізнавального інтересу до цінностей загальнолюдських та професійних; усвідомлення розбіжності наявного й ідеального змісту ціннісних орієнтацій; реалізацію інтегративного підходу для формування системи професійно ціннісних орієнтацій.

На основі цих передумов, нами обґрунтовано педагогічні умови формування професійно ціннісних орієнтацій студентів у технічних університетах: діагностика та формування позитивної мотивації до оволодіння професійно ціннісними орієнтаціями студентами з установкою на їх подальший самостійний розвиток; інтеграція різнопредметних знань як пропедевтична основа формування професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів конкретного профілю; формування системи професійно ціннісних орієнтацій студентів архітектурних спеціальностей технічних університетів як важливої складової майбутньої професійної діяльності.

Надзвичайно важливим є поетапна демонстрація тісного зв'язку між професійними та загальними цінностями, їх взаємовпливу. Однією з особливостей процесу формування професійних цінностей є те, що особистість студента постійно знаходиться під впливом різних економічних, соціальних, політичних, професійних, психологічних, педагогічних і інших чинників. Вони по-різному впливають як на характер його професійної праці, так і на свідомість, поведінку, різні сторони його професійної діяльності.

Оскільки професійно ціннісні орієнтації є особистісними набутками стосовно відповідних професійних цінностей, то мотиваційний чинник відіграє у їх формуванні вирішальну роль, що і зумовило вибір першої педагогічної умови.

На нашу думку, урахування цих відмінностей, їх педагогічно обґрунтоване використання є потужним засобом формування професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних спеціальностей.

У процесі формування ціннісних орієнтирів необхідно враховувати принцип природовідповідності у навчанні та вихованні як одне з вихідних положень про взаємозв'язок знань про природу, людину та суспільство, дотримання якого сприяє єдності виховання та навчання у вищій технічній школі. Адже молодь мало цікавить маловідоме або ж цілком невідоме: найбільше цікавить їх нове, так чи інакше пов'язане з уже набутими знаннями і уявленнями.

Інтеграція знань слугує першим етапом для

формування ціннісних орієнтацій і є базою для формування ціннісних переконань, установок, а в кінцевому результаті – поведінки особистості. Професійно ціннісні орієнтації повинні утворювати цілісну систему в свідомості студента, а формування такої системи можливе лише на засадах інтеграції загальнолюдських, національних та професійних цінностей. Очевидно, що ефективність такої системи у практиці навчально-виховного процесу суттєво залежить від ступеня її конкретності.

Загальний опис системи, її базові структурні елементи та її відображення реального процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів є першим кроком до її формування у конкретних умовах. Така загальна, "схематична" система може бути застосована досить широко, наприклад у всіх типах вищих навчальних закладів. Однак, вона лише визначає основні напрями та принципи формування професійно ціннісних орієнтацій. Другий, найбільш важливий етап полягає у конкретизації системи, наповненні її змістовим аспектом. Така система є більш вузька, функції її теж дещо вузьчі, однак вона слугує реальною основою для формування професійно ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців конкретного профілю та спеціальностей. На основі цієї системи безпосередньо будується відповідна методична система та науково-методичне забезпечення для практичного використання у навчально-виховному процесі.

Формування конкретної системи професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів як важливої складової майбутньої професійної діяльності розглянемо на прикладі архітектурних спеціальностей. Архітектурні спеціальності доцільно віднести до двох класичних класифікацій професій: "людина – техніка" та "людина – мистецтво". Звідси випливає, що професійні цінності формуються на основі інтеграції цінностей мистецтва та цінностей техніки. Часто, такі цінності формуються стихійно та ізолювано. Однак, системний та інтегрований підходи до їх формування дозволяють їх органічно поєднати. Водночас, саме в студентські роки відбувається становлення ціннісних орієнтацій особистості, відбувається накопичення знань, досвіду діяльності, усвідомлення своїх здібностей, можливостей, відбувається ціннісне самовизначення.

На формування ціннісних орієнтацій також впливають ряд факторів характеру ціннісних орієнтацій довузівського досвіду; якість викладання у ВНЗ; світоглядна спрямованість викладачів; характер змісту практичної діяльності студентів; стан дисциплін й організованість у колективі тощо.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У дослідженні використано основні підходи, використані для побудови моделі професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів. В основі аксіологічного підходу лежить принцип єдності особистісного і професійного розвитку на основі загальнокультурної підготовки. Культурологічний підхід дозволяє сприймати цінності й саму систему освіти як складники людської культури і водночас її важливі показники. Особистісний підхід допомагає усвідомлювати сутність особистості як діючої в суспільстві істоти. Через зовнішню чи внутрішню оформлену діяльність вона здатна активно і вибірково опановувати провідні соціальні цінності, зокрема у шкільному педагогічному процесі. Інформаційний підхід ураховує, що на сучасному етапі глобалізації інформаційного простору, саме Інтернет є одним з найважливіших чинників трансформації способу життя сучасної молоді.

Аналіз навчальних планів та програм технічних університетів показав, що практично усі навчальні дисципліни мають значний резерв щодо формування ціннісних орієнтацій. Саме в процесі предметної підготовки відбувається становлення професійних ціннісних орієнтацій. В предметах, що викладаються у ВНЗ, закладаються основи формування ціннісних орієнтацій.

Ціннісні орієнтації прямо залежать від наявності наукових системних знань, оскільки ступінь сформованості ціннісних орієнтацій студентів безпосередньо залежить від ступеня інформованості, від фундаменту педагогічних знань та від рівня ціннісного відношення до них. Отже формування знань сприяє формуванню ціннісного відношення до педагогічної професії.

Спираючись на виявлені в ході дослідження думки учених та розуміння системи професійно ціннісних орієнтацій як стабільних позитивних стосунків людини до навколишнього світу, інших людей, самого себе, визначено структурні складові професійно ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця: ціннісне відношення до навколишнього світу, суспільства; ціннісне відношення до людей; ціннісне відношення до себе. Оскільки сприйняття ціннісних орієнтацій залежить від ступеня поінформованості про цінності освіти та ціннісні орієнтації фахівця, від сформованих знань і рівня розвитку ціннісного ставлення до них. Цінності-знання, до яких віднесено культурологічні, інтелектуальні, моральні, естетичні, правові, соціологічні, екологічні, гуманітарні тощо, визначають ставлення фахівця до оточуючої дійсності, формують різнобічну особистість майбутнього фахівця.

Висновки. Формування ціннісних орієнтацій ґрунтується на єдності їхньої емоційної й пізнавальної діяльності, і будується за ланцюжком “знання – емоції – переконання – якості – поведінка”. Це вимагає виконання таких педагогічних умов: формування позитивної мотивації до оволодіння професійно ціннісними орієнтаціями студентами; інтеграція різнопредметних знань як пропедевтична основа формування професійно ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів конкретного профілю; формування системи професійно ціннісних орієнтацій студентів архітектурних спеціальностей технічних університетів як важливої складової майбутньої професійної діяльності. До подальших розвідок у цьому напрямі відносимо дослідження питання про професійні цінності викладачів.

1. Балл Г.О. Гуманізація загальної та професійної освіти: сучасна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири / Г.О. Балл // *Неперервна професійна освіта: проблеми пошуку, перспективи.* – К.: Віпол, 2000. – С. 134 – 157.

2. Джеджула О.М. Духовно-моральні цінності – невід’ємна передумова професійної компетентності інженера / О.М. Джеджула // *Проблеми освіти: Науково-методичний збірник (третій спеціальний випуск).* – 2006. – С. 235 – 238.

3. Єрмакова С.С. Формування професійних цінностей у майбутніх учителів: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Світлана Станіславівна Єрмакова. – О., 2003. – 266 с

4. Здравомыслов А.П. Потребности, интересы, ценности. / А.П. Здравомыслов. – М., Политиздат. 1986. – 223 с.

5. Квасник О.В. Формування ціннісних орієнтацій у системі професійної підготовки інженерів / О.В. Квасник // *Теорія і практика управління соціальними системами.* – 2007. – №4. – С. 97 – 103.

6. Левківський К.М. Парадигма інтелектуалізації інноваційної освіти / К.М. Левківський // *Мат-ли Міжнар. наук-практич. конф. “Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку”:* в 6-й ч. – Київ: ВАТ “Білоцерківська друкарня”, 1996. – Ч. 4. – С. 134 – 136.

7. Максимчук Н.П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Наталія Петрівна Максимчук. – К., 2000. – 20 с.

8. Огнев’юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Віктор Олександрович Огнев’юк. – К., 2003. – 36 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011